

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.65>

SPOSOBY POPEŁNIANIA WYKROCZEŃ KARNYCH ZWIĄZANYCH Z ZAMÓWIENIAMI PUBLICZNYMI W DZIEDZINIE BUDOWNICTWA

Oleksandr Sara

aspirant Katedry Prawa Karnego, Postępowania i Kryminalistyki Międzynarodowego Uniwersytetu Humanistycznego (Odessa, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-2704-0147
1524456@ukr.net

Adnotacja. Uzasadniono, że podstawą takiej działalności przestępczej jest „łapówka” jako metoda korupcyjnego wzbogacenia się, której istotą jest dążenie urzędnika klienta do zakupu towarów, robót lub usług po zawyżonych cenach przy użyciu dwóch podrzędnych i wzajemnie powiązanych mechanizmów jej popełnienia: oferowanie lub udzielanie nienależnej korzyści urzędnikowi klienta w celu zapewnienia zwycięstwa w przetargu; przyjęcie oferty, obietnicy lub otrzymanie nienależnej korzyści przez urzędnika klienta za wykonanie lub niewykonanie dowolnej czynności w interesie oferenta w celu wzięcia udziału w przetargu. Autor uzasadnia, że głównym przejawem defraudacji środków budżetowych z wykorzystaniem „łapówki” jest rozbieżność ceny zakupionych towarów, wykonanych prac lub świadczonych usług w stosunku do wartości rynkowej. Bezpośrednie metody popełniania wykroczeń karnych związanych z zamówieniami publicznymi w sektorze budowlanym są podzielone na grupy: po pierwsze, ogólne, właściwe dla wszystkich wykroczeń karnych związanych z zamówieniami publicznymi; po drugie, specyficzne dla sektora budowlanego.

Słowa kluczowe. Zamówienia publiczne, sektor budowlany, metody popełniania, wykroczenia karne, charakterystyka kryminalistyczna, metody śledcze.

WAYS OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO PUBLIC PROCUREMENT IN THE FIELD OF CONSTRUCTION

Oleksandr Sara

*Graduate Student of the Department of Criminal Law,
Process and Forensics, International Humanities University,
(Odessa, Ukraine)*
ORCID ID: 0000-0002-2704-0147
1524456@ukr.net

Abstract. It is noted that the basis of such criminal activity is "kickback" as a way of corrupt enrichment, the essence of which is the desire of the official of the customer to purchase goods, works or services at inflated prices with the use of two subordinate and interrelated mechanisms of its commission: offering or providing illegal benefits to the customer's official for ensuring victory in the tender; acceptance of an offer, promise or receipt of undue benefit by an official of the customer for the performance or non-performance of any action in the interests of the participant of the procurement procedure regarding participation in the tender. It is substantiated that the main feature of the theft of budget funds with the use of "kickback" is a discrepancy in the price of the purchased goods, performed works or provided services in comparison with the market value. Direct ways of committing criminal offenses related to public procurement in the field of construction are differentiated into groups: first, general, characteristic of all criminal offenses related to public procurement; secondly, specific to the field of construction.

Key words. Public procurement, the field of construction, methods of committing, criminal offenses, forensic characteristics, investigation methodology.

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПУБЛІЧНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Олександр Сара

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародний гуманітарний університет, (Одеса, Україна)*
ORCID ID: 0000-0002-2704-0147
1524456@ukr.net

Анотація. Обґрунтовано, що основою такої злочинної діяльності є «відкат» як спосіб корупційного збагачення, сутність якого полягає у прагненні посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами із застосуванням двох підпорядкованих і взаємопов'язаних механізмів його вчинення: пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері. Обґрунтовано, що

основною ознакою викрадення бюджетних коштів із застосуванням «відкату» є невідповідність в ціні закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг в порівнянні з ринковою вартістю. Безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва, диференційовано на групи: по-перше, загальні, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями; по-друге, специфічні для сфери будівництва.

Ключові слова. Державні закупівлі, сфера будівництва, способи вчинення, кримінальні правопорушення, криміналістична характеристика, методика розслідування.

Вступ. На сьогоднішньому рівні розвитку науки криміналістики загально визнаною є та теза, що розроблення методики розслідування певного виду кримінального правопорушення може базуватися виключно на характеристиці останнього.

Аналіз праць провідних криміналістів, а також дотичних до предмету даної статті робіт (Запотоцький, 2018; Бахін, 1999), можна зробити висновок про те, що до криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчинюються під час публічних закупівель у сфері будівництва, доцільно включити: узагальнені дані про типові ознаки предмета злочинного посягання і правового регулювання зазначеної сфери як елементу обстановки вчинення кримінальних правопорушень; способи їх учинення; «слідову картину»; характеристику особи злочинця. Безумовно, що серед зазначених елементів характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень центральним є способи їх учинення.

Основна частина. Безпосередньо способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва досліджувалися, на рівні найбільш загальних із них, що мають відношення до всієї сфери публічних закупівель. Ці питання розкривали у своїх роботах А. В. Баб'як, С. Н. Балін, І. Л. Близнюк, В. І. Василичук, В. В. Дараган, В. П. Захаров, В. В. Коряк, В. С. Лук'янчикова, А. М. Меденцев, В. А. Некрасов, В. Л. Ортинський, О. Б. Сахаров, Л. П. Скалозуб, В. Р. Сливенко, В. П. Сокірко та ін. (Ортинський, 2009; Близнюк, 2007; Скалозуб, 2009; Коряк, 2011; Меденцев, 2015; Дараган, 2017).

Окреслення цілей роботи. Таким чином, актуальним науковим завданням на сьогодні є узагальнення усіх виявлених способів учинення розглядуваних кримінальних правопорушень та вичленення із них тих, що специфічні безпосередньо для кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва.

Як підтверджує провідний фахівець розглядуваної тематики А. П. Запотоцький, поширеності злочинності у сфері будівництва сприяє високий рівень корумпованості посадовців різного рівня, серед яких значна кількість перебуває в протиправних зв'язках з організованими злочинними угрупованнями, надаючи їм консультативну, практичну й іншу допомогу. Вказані злочинні формування розробляють схеми, пов'язані з незаконним привласненням будівельних матеріалів, інструменту, техніки, коштів, виділених на будівництво, зокрема шляхом організації тендерів, закупок з порушенням встановленого порядку їх проведення та інших шахрайських дій (Запотоцький, 2018: 139).

Фактично можна стверджувати, що дії винних осіб на різних етапах закупівлі взаємопов'язані між собою та становлять певну злочинну технологію, спрямовану на досягнення злочинного результату. Про існування таких злочинних технологій із необхідністю їх дослідження на базі вивчення конкретних способів вчинення кримінальних правопорушень в останніх дослідженнях дуже активно наголошують криміналісти (Тіщенко, 2012).

Однак слід підкреслити, що в основі цих технологій лежить такий основний спосіб корупційного збагачення як «відкат» – особлива форма розкрадання бюджетних коштів, коли посадова особа замовника, яка прагне заволодіти частиною бюджетних коштів, що знаходяться на рахунку організації у казначействі, реалізуючи свій злочинний умисел на розкрадання, або за змовою з відповідними посадовими особами організації-виконавця, або шляхом вимагання коштів у цієї організації під час виконання договору, в результаті отримує частину перерахованих бюджетних коштів. «Відкат» базується на прагненні посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами та на застосуванні двох взаємопов'язаних способів учинення досліджуваного кримінального правопорушення: з одного боку, пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; з іншої – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері.

При чому, як слушно підкреслює А.М. Меденцев, при такому способі службова особа замовника (розпорядник бюджетних коштів) вступає у змову з майбутнім учасником конкурсних торгів. Предметом змови є завищення ціни товару, який буде закуплено за бюджетні кошти. Різниця між ринковою ціною і фактично сплаченою (завищеною) повинна бути повернена готівкою або у безготівковій формі перерахована на банківський рахунок підприємства, яке знаходиться під контролем службової особи-розпорядника бюджетних коштів. Нерідко засновниками таких підприємств виступають близькі родичі (дружини, діти, брати і сестри) або довірені особи керівників державної влади, органів місцевого самоврядування, бюджетних організацій. Конкурсні торги при цьому організуються таким чином, що переможцем визнається учасник, який запропонував саме завищену ціну. Це, як правило, не фірма-виробник, а посередницька структура, яка для того, щоби замаскувати завищення ціни пропонує певні додаткові до товару послуги (доставка у певне місце, пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування на певний період часу, запасні частини тощо), які, звичайно, і не планується виконувати. Слідами (ознаками) даного способу викрадення бюджетних коштів є невідповідності в ціні закупленого товару, виконаних робіт, наданих послуг в порівнянні з ринковою ціною (Меденцев, 2017: 31).

Таким чином, злочинна технологія у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, є системою певних дій злочинців, в основі яких знаходиться «відкат» як спосіб корупційного збагачення, а також конкретні способи злочинної діяльності на різних її етапах: 1) готування (підготовка фіктивних документів, досягнення домовленостей з іншими учасниками закупівель тощо); 2) вчинення кримінального правопорушення (створення видимості сумлінного виконання умов договору, проведення свідомо неякісних робіт тощо); 3) його приховування (складання фіктивних актів виконаних робіт, переведення в готівку отриманих бюджетних коштів через афілійовані організації, в т.ч. фірми-одноденки тощо).

Слід підтримати позицію вчених, які наголошують, що особливістю кримінальних правопорушень з метою заволодіння бюджетними коштами, у контексті способу їх учинення, є те, що вони являють собою не одну чи кілька дій, які здійснюються одноразово або протягом короткого часу, а, як звичайно, – систему різнопланових і численних дій, що тривають значні періоди, навіть роки, і в яких нерідко беруть участь великі групи осіб. Другою загальною особливістю способу їх учинення є взаємний зв'язок кількох службових осіб різного рангу і, нерідко, керівництва підприємств, установ і організацій одного або різних відомств, без чого досягнення злочинного результату унеможливується. Тому відшукування цих зв'язків і взаємозалежностей є одним з основних завдань розслідування. У більшості випадків, кожен конкретний спосіб учинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, складається з ряду взаємопов'язаних, взаємообумовлених та послідовних дій, у яких присутня внутрішня логіка, виконання одного злочинного діяння невід'ємно тягне за собою необхідність учинення наступного, інакше ризик викриття для злочинця значно зростає (Дараган, 2017: 78).

Дослідники таких злочинних технологій – Ю. С. Доліновський, А. М. Меденцев (Меденцев, 2017: 40-43; Доліновський, 2018: 180), – виділяли наступні типові способи злочинної діяльності, використовуючи у якості класифікаційного критерію поділ суб'єктів такої діяльності на три групи:

– *службових осіб замовника конкурсних торгів*: оцінка пропозицій конкурсних торгів всупереч переліку критеріїв та методиці; визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; здійснення державної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу); придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують установлені граничні суми витрат;

– *службових осіб учасників конкурсних торгів*: використання фіктивних підприємства, як посередників для ухилення від юридичної відповідальності; підроблення документів щодо відповідності учасника конкурсних торгів кваліфікаційним критеріям; фальсифікація документів щодо забезпечення пропозиції конкурсних торгів (поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту); підроблення документів щодо якості, комплектності товарів, матеріалів;

– *службових осіб державних органів, які здійснюють нагляд (контроль)*: виконання чи невиконання службовою особою в інтересах конкретних учасників закупівель будь-якої дії з використанням наданої влади чи службового становища з метою отримання неправомірної винагороди; службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів здійснення нагляду та контролю за проведенням тендерних торгів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів в інтересах конкретних учасників торгів; службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків щодо нагляду та контролю за дотриманням законності у сфері здійснення державних закупівель.

Водночас, необхідно зауважити, що зазначені типові способи злочинної діяльності, що наводяться відповідно до її суб'єктів, безумовно, носять достатньо загальний характер, стосуються як всієї сфери публічних закупівель, так і тієї її частини, що здійснюється у галузі будівництва.

Поряд із цим, з точки зору розслідування дуже суттєвою особливістю дослідження конкретних способів учинення розглянутих кримінальних правопорушень є необхідність їх визначення одночасно із зазначенням слідів, що залишають ті або інші із них у випадку їх застосування. Цей підхід достатньо широко використовувався у криміналістичних дослідженнях. Водночас, необхідно зробити акцент і на питанні визначення індикаторів, що відбиваються у системі «ProZorro» та можуть вказувати на можливість застосування злочинцями того чи іншого способу вчинення досліджуваних видів кримінальних правопорушень, що особливо важливо для організації роботи з їх виявлення та запобігання.

У цьому зв'язку розпочати доцільно саме зі способів учинення кримінальних правопорушень під час проведення публічних закупівель із застосуванням системи «ProZorro», що були визначені як типові колишнім директором зазначеного державного підприємства Василем Задворним (Поліщук):

по-перше, це *використання спарринг-партнерів*, коли учасники тендеру домовляються між собою, визначають, хто має бути переможцем, а хто просто бере участь у конкурсі. Ці фірми не є справжніми конкурентами і діють узгоджено під час закупівлі. *Індикатори*: однакові помилки у тендерній документації різних фірм, їх спільні контактні дані – адреси, номери телефонів, e-mail тощо, публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази*: тендерна документація, що містить зазначені індикатори;

по-друге, *допуск компаній з «чорного списку» Антимонопольного комітету України* – онлайн переліку підприємств, які були оштрафовані за порушення правил тендерів та не мають права протягом трьох років брати участь у торгах; замовник зобов'язаний відхиляти пропозиції таких компаній-порушників. *Індикатор* – наявність фірми в онлайн переліку підприємств, оштрафованих за порушення правил тендерів,

публікації в «DoZorro», ЗМІ. Можливі *докази* – сфальсифікована довідка про непритягнення до відповідальності за змови під час торгів протягом останніх трьох років, матеріали притягнення до відповідальності за зазначене правопорушення;

по-третє, **перемога пов'язаних компаній**, що належать або одній особі, або близьким родичам, членам однієї сім'ї тощо. *Індикатори*: відомості із Єдиного державного реєстру юридичних осіб; сервісів «YourControl», «Clarity Project», де за кодом ЄДРПО доступна вся інформація про компанію, «bi.prozorro.org», де зібрана аналітика про закупівлі, а в картці постачальника можна перевірити дату його реєстрації, подивитися, які компанії постійно беруть участь у торгах парами; публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази* – установча документація пов'язаних фірм (компаній);

по-четверте, **перемога фіктивних підприємств**, що спрямовують рух товарно-грошових потоків з легальної до тіньової економіки та у зворотному напрямку, залежно від поточних потреб їх власників (Брисковська). *Індикатори*: до тендеру замовники спеціально встановлюють низькі вимоги щодо підтвердження досвіду виконання аналогічних договорів, наявності кваліфікованих працівників або необхідної матеріально-технічної бази; відсутність будь-яких вимог взагалі; реєстрація фірми за масовою адресою, її фігурування у кримінальних провадженнях; відсутність у компанії штатних працівників, необхідного обладнання; публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази* – установча та фінансова документація компанії, що свідчить про зазначені та інші ознаки фіктивності суб'єкта господарювання, передусім ті, що передбачені ст. 55-1 Господарського кодексу України;

по-п'яте, **дроблення закупівель** (вартістю вище EUR 133 тис., по яких за законом відбуваються так звані «європейські торги», з метою унеможливлення участі іноземців, або тендера на суми до 200 тисяч для товарів і послуг та 1,5 млн. для робіт («до порогів»), щоб не проводити відкриті торги). *Індикатори*: рішення про початок моніторингу в електронному кабінеті Держаудитслужби у системі «ProZorro»; ризики 2-6 чи 2-6-1, 2-8 чи 2-8-1 згідно із наказом Мінфіну від 28.10.2020 № 647 (14); публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази* – висновки за підсумками моніторингу Держаудитслужби у системі «ProZorro»;

по-шосте, **дискримінація учасників шляхом встановлення вимог**, «заточених» під конкретного учасника торгів. *Індикатори*: скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужби по допорогових закупівлях; публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази* – висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби;

по-сьоме, **вибірковість при визначенні переможців**, коли замовник при однакових порушеннях учасників тендерів по-різному їх оцінює: відхиляє одних, в той час як інших, з такими ж порушеннями, визнає переможцями. Розглядувана вибірковість також може полягати у визначенні переможцем учасника, який фактично не відповідає кваліфікаційним критеріям, або у проведенні оцінки тендерної пропозиції всупереч переліку критеріїв і методиці в інтересах конкретного учасника. *Індикатори*: скарги до колегії Антимонопольного комітету України по надпорогових закупівлях, звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro» чи до Держаудитслужби по допорогових закупівлях; публікації в «DoZorro», ЗМІ. *Докази* – висновки за підсумками розгляду скарг до колегії Антимонопольного комітету України чи Держаудитслужби.

Вибірковість при визначенні переможця також підтверджується наявністю в електронній системі закупівель таких автоматичних індикаторів ризиків згідно із Наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647 [14], що виникали під час проведення відповідної процедури закупівлі: ризики 1-2-1, 1-4-1, 1-5, 1-6, 1-7, 1-7-1, 1-9-1, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-15, 1-16, 1-17, 1-20, 1-21, 1-21-1, 2-3, 2-4-1, 2-6, 2-6-1, 2-8, 2-8-1, 2-9, 2-10-1, 2-11, 2-12, 2-15-1, 2-17, 2-19, 2-19-1 згідно із зазначеним наказом.

При цьому, такі найсуттєвіші ризики як: невиконання замовником рішення органу оскарження; обрання переможцем закупівлі учасника, у якого окрім заповненої електронної форми тендерної пропозиції не завантажено до електронної системи закупівель жодного файлу та/або документа; відхилення замовником тендерних пропозицій всіх учасників під час закупівлі робіт, крім переможця – повинні бути підставою для негайного втручання в ситуацію працівників Бюро економічної безпеки для вжиття відповідних запобіжних заходів.

Іншу групу способів учинення кримінальних правопорушень під час публічних закупівель утворюють ті із них, які є **специфічними саме для сфери будівництва**:

1) **підроблення службовими особами підприємств, установ, організацій дозвільних і звітних документів будівництва**. Доказами застосування цього способу злочинної діяльності, як правило, є підроблені дозвіл на будівництво, документи на право власності земельною ділянкою, проект будівництва, ліцензія на будівництво, документи про призначення відповідальних осіб, договори підряду на виконання будівельних робіт, акти приймання виконаних робіт тощо;

2) **створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору**, де доказами виступають: установчі документи суб'єкта господарювання, договори підряду на виконання будівельних робіт;

3) **укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту**. При цьому будівельні роботи виконують частково, або ж взагалі не виконують, а доказами можуть бути: фіктивні договори на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт;

4) **перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі одноденок) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт**. Ознаки застосування цього способу вчинення

кримінального правопорушення можуть відбиватися у таких доказах як: укладені договори щодо закупівлі (постачання) матеріалів чи виконання робіт; документи, на підставі яких здійснюється перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства), довідки вартості будівельних матеріалів, довідки вартості виконаних робіт; бухгалтерські документи щодо оприбуткування закуплених матеріалів та передачі їх в підзвіт матеріально-відповідальним; відомості щодо виплати заробітної плати; матеріали інвентаризацій чи документальних ревізій; висновки будівельно-технічної експертизи;

5) *постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором)*, – знаходить своє відображення в укладених договорах щодо закупівлі певного устаткування чи товарно-матеріальних цінностей; документах, на підставі яких здійснювалось перерахування бюджетних коштів (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, платіжні доручення, виписки з банківських рахунків підприємства); технічній документації та сертифікатах якості на фактично закуплений товар; довідках вартості будівельних матеріалів, обладнання, накладних та складській документації; актах перевірок, якими виявлено невідповідність якості; висновках судово-товарознавчої чи будівельно-технічної експертизи;

6) *завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт* документується актами про виконання робіт: а) вручну (розбирання існуючих споруд і фундаментів; перевезення сміття; розроблення ґрунту в траншеях; засипка траншей і пазух; перевезення ґрунту; роботи на відвалі; розроблення ґрунту із завантаженням в автомобілі-самоскиди екскаваторами; зачищення дна і стінок в котлованах і траншеях, розроблених механізованим способом; укладання блоків і плит фундаменту; установа блоків стін підвалів тощо) (Zapototskyi A.P., 2018: 108-112); б) із залученням техніки, на що виділяються відповідні кошти, коли фактично роботи виконуються вручну; в) довідками вартості будівельних робіт; г) відомостями щодо виплати заробітної плати; д) висновками будівельно-технічної експертизи;

7) *підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів*. Докази – акт приймання виконаних будівельних робіт чи висновки будівельно-технічної експертизи;

8) *підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю*, що фіксується шляхом вилучення таких документів-доказів: договори про виконання робіт; документи, що визначають організаційно-правовий статус організацій, з якими укладено договори, їх штатний розклад (наявність фахівців, здатних виконувати певні роботи); фіктивні наряди на підставних або неіснуючих осіб, які виконували роботу; господарсько-фінансова документація (договори купівлі-продажу, відомості про розрахунки з контрагентами, платіжні доручення, транспортні накладні, меморіальні ордери); «чорна бухгалтерія»; акти приймання виконаних робіт; відомості щодо виплати заробітної плати; висновки будівельно-технічної експертизи;

9) *підроблення актів виконаних робіт*. Докази: підроблені акти приймання виконаних робіт, довідки вартості будівельних матеріалів чи виконаних робіт, відомості щодо виплати заробітної плати, висновки будівельно-технічної експертизи тощо.

Висновки («Conclusion»). Таким чином, аналіз викладених у спеціальній літературі способів учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із публічними закупівлями у сфері будівництва, дозволяє зробити висновок, що зазначені способи детерміновані їх корупційною природою та базуються на «відкраті» як основному способі корупційного збагачення, пов'язаному з прагненням посадової особи замовника здійснити закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами та на застосуванні двох підпорядкованих і взаємопов'язаних способів учинення розглядуваних кримінальних правопорушень: пропозиції або надання неправомірної вигоди службовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою замовника за виконання чи невиконання будь-якої дії в інтересах учасника процедури закупівлі щодо участі у тендері. Ознакою застосування «відкату» є невідповідність в ціні закупленого товару, виконаних робіт чи наданих послуг в порівнянні з ринковою вартістю.

Безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із державними закупівлями у сфері будівництва, розподіляються на дві групи:

по-перше, *загальні*, властиві всім кримінальним правопорушенням, пов'язаним із публічними закупівлями, із визначенням «слідової картини» на рівнях індикаторів (властивих всім способам – публікацій в «DoZorro», ЗМІ та ін.) та можливих доказів: *використання спаринг-партнерів* (індикатори: однакові помилки у тендерній документації різних фірм; їх спільні контактні дані; докази – тендерна документація, що містить зазначені індикатори); *допуск компаній з «чорного списку» АМК* (індикатор – наявність фірми в онлайн переліку підприємств, оштрафованих за порушення правил тендерів; доказ – сфальсифікована довідка); *перемога пов'язаних компаній* (індикатори: відомості Єдиного державного реєстру юридичних осіб, сервісів – «YourControl», «Clarity Project», «bi.prozorro.org»); докази – установа документація пов'язаних фірм); *перемога фіктивних підприємств* (індикатори: відсутність будь-яких чи встановлення замовниками низьких вимог щодо підтвердження досвіду виконання аналогічних договорів, наявності кваліфікованих працівників або необхідної матеріально-технічної бази; реєстрація фірми за масовою адресою, її

фігурування у кримінальних провадженнях; відсутність у неї штатних працівників, необхідного обладнання; докази – установча та фінансова документація компанії, що свідчить про ознаки її фіктивності); **дроблення закупівель** (індикатори: рішення про початок моніторингу в електронному кабінеті Держаудитслужби у системі «ProZorro»; ризики 2-6 чи 2-6-1, 2-8 чи 2-8-1 згідно із наказом Мінфіну від 28.10.2020 № 647; докази – висновки за підсумками моніторингу Держаудитслужби у системі «ProZorro»); **дискримінація учасників** (індикатори: скарги до АМК по надпорогових закупівлях чи до Держаудитслужби по допорогових; звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro»; докази – висновки за підсумками розгляду зазначених скарг); **вибірковість при визначенні переможців** (відхилення замовником одних учасників із визнанням переможцями інших, з такими ж порушеннями; визначення переможцем учасника, який фактично не відповідає кваліфікаційним критеріям; проведення оцінки тендерної пропозиції всупереч критеріям і методиці в інтересах конкретного учасника; індикатори: скарги до АМК по надпорогових закупівлях чи до Держаудитслужби по допорогових; звернення зі скаргою до замовника в системі «ProZorro»; ризики 1-2-1, 1-4-1, 1-5, 1-6, 1-7, 1-7-1, 1-9-1, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-15, 1-16, 1-17, 1-20, 1-21, 1-21-1, 2-3, 2-4-1, 2-6, 2-6-1, 2-8, 2-8-1, 2-9, 2-10-1, 2-11, 2-12, 2-15-1, 2-17, 2-19, 2-19-1 згідно із зазначеним наказом; докази – висновки за підсумками розгляду вказаних скарг);

по-друге, **специфічні для сфери будівництва**: підроблення службовими особами підприємств, установ, організацій дозвільних і звітних документів будівництва; створення суб'єкта господарювання з метою отримання коштів за договором підряду, не виконуючи умов цього договору; укладання фіктивних договорів на виконання робіт щодо будівництва, капітального ремонту; перерахування бюджетних коштів на рахунки фірм (у тому числі одноденок) під виглядом придбання будівельних матеріалів або виконання будівельних робіт; постачання будматеріалів, обладнання нижчої якості, ніж передбачено договором / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будматеріалів, обладнання (нижчої якості, ніж передбачено договором); завищення обсягів та вартості будівельних робіт / подання службовими особами неправдивих даних щодо термінів, обсягів та вартості виконаних робіт; підроблення документів, що підтверджують якість виконаних робіт і використаних матеріалів; підписання актів приймання виконаних робіт при усвідомленні факту їхнього повного або часткового невиконання / невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх функціональних обов'язків щодо прийняття будівельних робіт за їх кількістю чи якістю; підроблення актів виконаних робіт.

Список використаних джерел:

1. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 510 с.
2. Бахін В.П. Криміналістична методика : лекція. Київ, 1999. 27 с.
3. Оргинський В.Л., Захаров В.П., Некрасов В.А., Баб'як А.В. Попередження та розкриття злочинів, пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, «Атлас», 2009. 199 с.
4. Близнюк І.Л., Сахарова О.Б., Баліна С.Н., Лукянчикова В.Є. Запобігання злочинним проявам під час здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг: метод. рек. Київ: Держав. наук.-дослід. ін.-т МВС України, 2007. 38 с.
5. Скалозуб Л.П., Василичук В.І., Сливенко В.Р. Збірник методичних рекомендацій з викриття та документування злочинів у бюджетній сфері: методичні рекомендації. Київ: МВС України, 2009. 427 с.
6. Коряк В.В., Сливенко В.Р., Василичук В.І., Сокірко В.П., Дараган В.В. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам під час проведення державних закупівель на підприємствах залізничного транспорту / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ, 2011. 94 с.
7. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 258 с.
8. Дараган В.В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.
9. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Становлення технологічного підходу – інноваційний напрямок розвитку криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 560-566.
10. Меденцев А.М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель : навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2017. 96 с.
11. Доліновський Ю. С. Особливості виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2018. 258 с.
12. Поліщук Оксана. ProZorro: сім схем обходу – сім методів боротьби з тим. Інтерв'ю з Василем Задворним. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2543102-prozorro-sim-shem-obhodu-sim-metodiv-borotbi-z-tim.html>
13. Брисковська О.М. Основні ознаки фіктивних підприємств, що створені для легалізації злочинних доходів. *Електронний депозитарій НАВС*. URL: http://elar.naiua.kiev.ua/bitstream/123456789/3841/1/11_p040-044.pdf
14. Про затвердження Методики визначення автоматичних індикаторів ризиків, їх переліку та порядку застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2020 № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1284-20#n20>

References:

1. Zapototskyi A. P. (2018). Teoretychni osnovy ta praktyka rozsliduvannia zlochniv u sferi budivnytstva [Theoretical foundations and practice of investigating crimes in the field of construction]: dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 510 p. [in Ukrainian].

2. Bakhin V.P. (1999). Kryminalistychna metodyka [Forensic methodology] : lecture. Kyiv. 27 p. [in Ukrainian].
3. Ortynskyi V.L., Zakharov V.P., Nekrasov V.A., Bab'iak A.V. (2009). Poperedzhennia ta rozkryttia zlochyniv, poviazanykh iz porushenniam biudzhethnoho zakonodavstva [Prevention and detection of crimes related to violations of budget legislation]. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, «Atlas», 199 p. [in Ukrainian].
4. Blyzniuk I.L., Sakharova O.B., Balina S.N., Lukianchykova V.Ie. (2007). Zapobihannia zlochyntym proiavam pid chas zdiisnennia derzhavnykh zakupivel tovariv, robit ta posluh [Prevention of criminal manifestations during state procurement of goods, works and services] : metod. rek. Kyiv: Derzhav. nauk.-doslid. in.-t. MVS Ukrainy, 38 p. [in Ukrainian].
5. Skalozub L.P., Vasylynchuk V.I., Slyvenko V.R. (2009). Zbirnyk metodychnykh rekomendatsii z vykryttia ta dokumentuvannia zlochyniv u biudzhethnii sferi [A collection of methodological recommendations for exposing and documenting crimes in the budget sphere] : metodychni rekomendatsii. Kyiv: MVS Ukrainy. 427 p. [in Ukrainian].
6. Koriak V.V., Slyvenko V.R., Vasylynchuk V.I., Sokirko V.P., Darahan V.V. (2011). Protydiia pidrozdilamy DSBEZ MVS Ukrainy zlochyntam pid chas provedennia derzhavnykh zakupivel na pidpriemstvakh zaliznychnoho transportu [Anti-crimes by the DSBEZ units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine during public procurement at railway transport enterprises]. Kyiv, 94 p. [in Ukrainian].
7. Medentsev A.M. (2015). Rozsliduvannia zlochyniv, shcho vchyniautsia u sferi derzhavnykh zakupivel [Investigation of crimes committed in the field of public procurement] : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Odesa, 258 p. [in Ukrainian].
8. Darahan V.V. (2017). Protydiia zlochyntam u sferi derzhavnykh zakupivel pidrozdilamy Departamentu zakhystu ekonomiky Natsionalnoi politsii Ukrainy [Combating crimes in the field of public procurement by units of the Department of Economic Protection of the National Police of Ukraine] : monohrafiia. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 224 p. [in Ukrainian].
9. Tishchenko V.V., Bartsytska A.A. (2012). Stanovlennia tekhnolohichnoho pidkhodu – innovatsiinyi napriamok rozvytku kryminalistyky [The formation of a technological approach is an innovative direction in the development of criminology]. Aktualni problemy derzhavy i prava. Vyp. 68. P. 560-566. [in Ukrainian].
10. Medentsev A.M. (2017). Rozsliduvannia zlochyniv, shcho vchyniautsia u sferi derzhavnykh zakupivel [Investigation of crimes committed in the field of state procurement] : navch. posib. Odesa: Feniks, 96 p. [in Ukrainian].
11. Dolinovskiy Yu.S. (2018). Osoblyvosti vyavlennia ta rozsliduvannia zlochyniv, shcho vchyniautsia pid chas zdiisnennia publichnykh zakupivel u sferi okhorony zdorovia [Peculiarities of detection and investigation of crimes committed during public procurement in the field of health care] : dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Lviv. 258 p. [in Ukrainian].
12. Polishchuk Oksana. ProZorro: sim skhem obkhodu – sim metodiv borotby z tym. Interviu z Vasylem Zadvornym [ProZorro: Seven Bypass Schemes – Seven Methods to Combat Interview with Vasyl Zadvorny]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2543102-prozorro-sim-shem-obhodu-sim-metodiv-borotbi-z-tim.html> [in Ukrainian].
13. Bryskovska O.M. Osnovni oznaky fiktyvnykh pidpriemstv, shcho stvoreni dlia lehalizatsii zlochyntnykh dokhodiv [The main features of fictitious enterprises created for the legalization of criminal income]. Elektronnyi depozytarii NAVS. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3841/1/11_p040-044.pdf [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia avtomatychnykh indykatoriv ryzykiv, yikh pereliku ta poriadku zastosuvannia [About the approval of the Methodology for determining automatic risk indicators, their list and the order of application] : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28.10.2020 № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1284-20#n20> [in Ukrainian].